

ФОРМУВАННЯ БЕЗДИФІЦИТНОГО БЮДЖЕТУ ПЕНСІЙНОГО ФОНДУ ДЛЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАЛЕЖНОГО СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ НАСЕЛЕННЯ

CREATING A BALANCED BUDGET OF THE PENSION FUND TO ENSURE THE ADEQUATE SOCIAL PROTECTION

УДК:331.25-057.75

Драбик О.М.

заступник начальника
Кам'янець-Подільського
Об'єднаного управління ПФУ
Хмельницької області
аспірант
Подільський державний аграрно-
технічний університет

У статті досліджено питання формування бюджету та джерела надходження коштів до Пенсійного фонду України. Встановлено, що передумовою належного соціального захисту населення є стабілізація фінансового стану Пенсійного фонду. Розглянуто динаміку, основні важелі негативного впливу і можливі варіанти покриття дефіциту бюджету Пенсійного фонду.

Ключові слова: Пенсійний фонд, бюджет, кошти, доходи, видатки, пенсійне забезпечення, соціальний захист.

В статье исследованы вопросы формирования бюджета и источники наполнения средствами Пенсионного фонда Украины. Установлено, что надлежащей социальной защите предшествует стабилизация финансового положения Пенсионного

фонда. Рассмотрены динамика и возможные варианты погашения дефицита. Определены основные негативные влияния на бюджет.

Ключевые слова: Пенсионный фонд, бюджет, средства, доходы, расходы, пенсионное обеспечение, социальная защита.

The article examines the issues of budget formation and sources of filling the Pension Fund of Ukraine. It was established that adequate social protection is preceded by stabilization of the Pension Fund financial situation. The dynamics and deficit repayment options were considered. The basic negative influence on budget were identified.

Key words: Pension Fund, budget, means, revenues, expenses, pension provision, social protection.

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Згідно чинного законодавства України встановлено, що саме кошти (доходи) Пенсійного фонду є основним і вагомим важелем забезпечення належного соціального захисту в частині пенсійного забезпечення. Однак порушення принципів економічної залежності видатків споживання від отриманих доходів та внутрішнього валового продукту (ВВП) при формуванні бюджету Пенсійного фонду зумовило значні обсяги його дефіциту. На даний час Пенсійний фонд замість перетворення в самоврядну, самоокупну організацію трансформується у державний фонд, який дотується з державного бюджету.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми. Значний внесок у дослідження проблем пенсійного забезпечення, формування бюджету Пенсійного фонду зробили В. Базилевич, Е. Лібанова, Б. Зайчук, Б. Надточій, В. Шамрай, В. Скурятівський, О. Романюк, С. Тютюнникова, В. Яценко, О. Палій, М. Шаповал, С. Калініна, О. Скучинський, В. Новиков, Л. Ткаченко, О. Зарудний. Разом з тим, незважаючи на широкий спектр досліджуваних проблем і не применшуючи вагомості і значущості внеску вказаних учених економістів, слід зазначити, що питання формування бездефіцитного бюджету Пенсійного фонду для забезпечення належного соціального захисту населення України потребує більш глибокого науково-теоретичного та прикладного опрацювання.

Формулювання цілей статті: дослідити функції та визначити причини розбалансованості бюджету Пенсійного фонду, які впливають на рівень соціального захисту населення.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Пенсійний фонд України є центральним органом виконавчої влади, діяльність якого спрямовується і координується Кабінетом Міністрів України через Міністра соціальної політики, що реалізує державну політику з питань пенсійного забезпечення та ведення обліку осіб, які підлягають загальнообов'язковому державному соціальному страхуванню.

Основними завданнями Пенсійного фонду України є: реалізація державної політики з питань пенсійного забезпечення та ведення обліку осіб, які підлягають загальнообов'язковому державному соціальному страхуванню; внесення пропозицій Міністерству соціальної політики щодо формування державної політики із зазначених питань; виконання інших завдань, визначених законом.

Встановлено, що на даний час саме кошти (доходи) Пенсійного фонду України є основним і вагомим важелем забезпечення належного соціального захисту в частині пенсійного забезпечення понад 12 млн. громадян нашої країни. Система формування та збору коштів для забезпечення безперервних пенсійних виплат є досить не простою.

Джерелами формування коштів Пенсійного фонду є:

1) надходження від сплати єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування, що спрямовуються на загальнообов'язкове державне пенсійне страхування, у розмірах, визначених законом, крім частини страхових внесків, що спрямовується до накопичувальної системи пенсійного страхування;

2) інвестиційний дохід, який отримується від інвестування резерву коштів для покриття дефіциту бюджету Пенсійного фонду в майбутніх періодах;

3) кошти державного бюджету та цільових фондів, що перераховуються до Пенсійного фонду у випадках, передбачених цим Законом;

3-1) кошти, сплачені виконавчій дирекції Пенсійного фонду за надання послуг з адміністрування Накопичувального фонду та послуг недержавним пенсійним фондам – суб'єктам другого рівня системи пенсійного забезпечення;

4) суми від фінансових санкцій та пені (крім сум пені, сплачених роботодавцем за несвоєчасне перерахування з його вини сум страхових внесків застрахованої особи до накопичувальної системи пенсійного страхування), застосованих відповідно до цього Закону та інших законів до юридичних та фізичних осіб за порушення встановленого порядку нарахування, обчислення і сплати страхових внесків та використання коштів Пенсійного фонду, а також суми адміністративних стягнень, накладених відповідно до закону на посадових осіб та громадян за ці порушення;

5) благодійні внески юридичних та фізичних осіб;

6) добровільні внески;

7) інші надходження відповідно до законодавства.

Кошти Пенсійного фонду не включаються до складу Державного бюджету України. Кошти Пенсійного фонду використовуються на: 1) виплату пенсій, передбачених Законом; 2) надання соціальних послуг, передбачених Законом; 3) фінансування адміністративних витрат, пов'язаних з виконанням функцій, покладених на органи Пенсійного фонду; 4) оплату послуг з виплати та доставки пенсій; 5) формування резерву коштів Пенсійного фонду. Забороняється використання коштів Пенсійного фонду на цілі, не передбачені Законом [2].

Порушення принципів економічної залежності видатків споживання від отриманих доходів та внутрішнього валового продукту (ВВП) при формуванні бюджету Пенсійного фонду зумовило значні обсяги його дефіциту та спричинило суттєву зміну структури доходів і видатків бюджету Пенсійного фонду [3]. Динаміка бюджету Пенсійного фонду України за 2008–2015 р.р. наведена в табл. 1.

Згідно з даними, наведеними в таблиці 1, бачимо темпи зростання (в порівнянні 2015 року

до 2008 року) доходів Пенсійного фонду склали 165,4% та видатків 177,8%. При цьому темпи росту дефіциту склали 437,8%.

Таким чином зростання обсягів залучених Пенсійним фондом бюджетних позичок, запровадження норми щодо їх списання є свідченням поглиблення проблем, пов'язаних з розбалансуванням бюджету фонду. За таких умов Пенсійний фонд замість перетворення відповідно до норм Закону № 1058 в самоврядну, самоокупну організацію трансформується у державний фонд, який дотується з державного бюджету.

Недоотримання Пенсійним фондом страхових внесків спричинено наявністю пільг та високими темпами скорочення як застрахованих осіб, так і страхувальників. Одним із чинників зменшення власних надходжень Пенсійного фонду є збільшення недоїмки платників зі страхових внесків до Пенсійного фонду [3].

На думку Е. Лібанової сума дотацій Пенсійному фонду щорічно збільшується, віддаляючи можливість проведення пенсійної реформи. Насправді, щоб Пенсійний фонд України став нормально функціонувати, потрібне незменшення його видатків. Це зробити практично неможливо, зважаючи на нинішнє співвідношення пенсіонерів і платників страхових внесків. Треба збільшувати доходи. І для цього у нас є тільки два способи: перший – забезпечити детінізацію економіки й зарплат; другий – збільшити кількість робочих місць, щоб змінити співвідношення працюючих і непрацюючих. Ну не може бути такого неухильного зниження кількості платників у ПФ, як останніми роками. Цього ніяка система не витримає [12].

Проведені дослідження показують, що ситуація на ринку залишається напруженою та супроводжується скороченням попиту на робочу силу. Як свідчать дані Державної служби статистики України, обсяги та рівень зайнятості населення є низькими. Чисельність зайнятого населення у I півріччі 2015 року становила 16,4 млн. осіб. Рівень зайнятості становив 56,5%, зокрема у міських поселеннях 57,3%, у сільській місцевості – 54,9%. Рівень зайнятості серед чоловіків був вище, ніж серед жінок, відповідно 61,9% та 51,7% [13].

Таблиця 1

Динаміка бюджету Пенсійного фонду України за 2008-2015 роки

Показники, млн. грн.	Роки								Відношення 2015 р. до 2008р., %
	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	
Доходи	143488,2	148372,7	165686,3	193480,6	215639,5	232485,1	233917,6	237308,0	165,4
Видатки	150349,1	165590,0	192282,0	209 036,0	228763,7	252049,2	248945,1	267346,5	177,8
Дефіцит коштів ПФУ	-6860,6	-7217,3	-26595,7	-5555,4	-13124,2	-19564,1	-15027,5	-30038,5	437,8

Джерело: розраховано автором на основі [4-11]

Для більшості країн світу вимогою в пенсійній системі є те, що мінімальний рівень пенсії має щонайменше покривати основні потреби людини. Це – плата за комунальні послуги, продовольство, так звана базова група товарів. Проте вмить підняти мінімальний рівень пенсії до більш адекватного в порівнянні з нинішнім теж складно, оскільки можливості Пенсійного фонду та державного бюджету обмежені [1].

Досліджуючи кошти та доходи Пенсійного фонду, ми бачимо ряд причин, які є перешкодою для наповнення бюджету. Проте органи Пенсійного фонду роблять все можливе, щоб забезпечити щомісячне фінансування пенсійних виплат у встановлені законодавством терміни, тобто з 4 по 25 число включно.

Однією з передумов здійснення пенсійної реформи є стабілізація фінансового стану Пенсійного фонду. Тому без негайного реформування української пенсійної системи з паралельним розвитком вітчизняного фінансового ринку не можна говорити, що вона знаходиться в стійкому стані та може себе нормально обслуговувати тривалий період часу. Реформи необхідно впроваджувати, незважаючи на всілякі складнощі [1].

М. Шамбір вважає, що головне для пенсійної реформи – це добробут людей, а не укріплення фінансової системи чи підтримка відповідних компаній [14].

Добробут – це повнота забезпечення населення життєво необхідними засобами: матеріальними, соціальними, культурними, духовними та екологічними благами [15; 16]. З позиції такого тлумачення добробут населення визначається обсягом ВВП, виробленого в країні протягом року. Але для більш коректної оцінки рівня добробуту з урахуванням можливості порівняння його з аналогічним показником в будь-якій країні застосовують узагальнюючий показник рівня добробуту, який розраховується як відношення обсягу ВВП на душу населення.

Багато вчених-економістів сьогодення вважають, що основним недоліком ВВП є те, що він спрямований на вимірювання лише вартості кінцевих товарів та послуг, вироблених резидентами, і не спроможний врахувати ті речі, які дійсно є важливими для людини (здоров'я чи наявність роботи) або для суспільства (обсяг тіньової економіки). Чухно А.А. підтримує цю думку: «ВВП є статистичним показником, який вимірює річний обсяг національного виробництва товарів і послуг, але не універсальним критерієм економічного добробуту країни, оскільки в ньому не враховуються такі чинники, як вільний час, тіньова економіка, вироблені товари і послуги для використання в самих домашніх господарствах тощо» [15; 17].

Тому з метою здійснення точнішого виміру рівня добробуту населення американські вчені із Йель-

ського університету Вільям Нордгаус і Джеймс Тобін запропонували використовувати показник чистого економічного добробуту (NEW), який частково мінімізує недоліки розрахунку валового внутрішнього продукту» [15].

Фахівці також вважають і підтверджують це офіційною статистикою, що темпи зростання заробітної плати найманих працівників залежить від темпів зростання ВВП, тобто чим швидші темпи зростання останнього, тим відповідно вищі темпи зростання заробітної плати. Але подібні процеси можливі лише за умов ефективного розвитку національної економіки та зростання продуктивності праці, адже єдиним джерелом зростання є валова додана вартість. Основою існуючих відмінностей у рівнях оплати праці та часток оплати праці у ВВП є відмінності в економічному розвитку країн та продуктивності праці, тобто нереально чекати такої заробітної плати, яку не може забезпечити «економічна машина» (формулювання Дж. М. Кейнса). Саме тому країни, що прагнуть дійсно ефективно розвиватися, повинні спрямовувати свої зусилля на розвиток тих видів економічної діяльності, в яких є високою частка валової доданої вартості [18].

Експерт проекту USAID «Розвиток ринків капіталу» Джон Краулі неодноразово торкався проблеми щодо впровадження саме нових фінансових інструментів, які могли б розвинути ринки капіталу України, зробивши їх привабливішими для інвесторів у світлі незавершеної пенсійної реформи. Він зауважив, що хоча запровадження 2-го рівня і принесе значні надходження дуже необхідного інвестиційного капіталу, ринок цінних паперів України ще не готовий ефективно увібрати ці кошти. Пенсійним фондам буде важко знайти якісні інвестиції в необхідному для них обсязі, оскільки ринки акцій та облігацій в Україні занадто малі та неліквідні для того, щоб ефективно та безпечно поглинути ці кошти на прийнятному рівні вартості [19; 20].

Хоча на протязі останніх років існує тенденція щорічного збільшення доходів, але поряд із їх зростанням збільшуються і видатки, а саме відбувається зростання фінансових зобов'язань фонду до учасників солідарної пенсійної системи по пенсійних виплатах в результаті підвищення розмірів пенсійних виплат та збільшення кількості пенсіонерів. Що і виступає головною причиною розбалансування бюджету Пенсійного фонду. З метою зменшення дефіциту бюджету Пенсійного фонду та для збалансування солідарної системи Урядом України був прийнятий 8 липня 2011 року Закон України «Про заходи щодо законодавчого забезпечення реформування пенсійної системи» № 3668-VI. Вище зазначеним законом було впроваджено три головні реформаторські заходи – підвищення пенсійного віку для жінок та чоловіків, підвищення тривалості нормативного страхового стажу та перехід до трирічної

зарплатної бази нарахування пенсій [21]. Це дало змогу скоротити пенсійні видатки у 2012 році на 2,3 млрд. грн., а дефіцит пенсійної системи – на 2,9 млрд. грн. За попередніми розрахунками фахівців у рамках програми «Розвиток фінансового сектора» (FINREP II) у 2021 році масштаби економії на пенсійних видатках сягатимуть 47,9 млрд. грн., а дефіцит пенсійної системи буде меншим майже на 53,0 млрд. грн. [22].

Отже проведені дослідження та реальна практика вказують на необхідність тісної співпраці всіх гілок влади в питаннях погашення заборгованості до Пенсійного фонду України та продовження пошуку інших джерел додаткового наповнення пенсійного бюджету для забезпечення своєчасної виплати пенсій та для забезпечення належного соціального захисту населення України.

Висновки. Результати досліджень свідчать про те, що органи Пенсійного фонду забезпечують реалізацію державної політики з питань пенсійного забезпечення шляхом призначення (перерахунку) пенсій та забезпечення своєчасного і в повному обсязі фінансування коштів для виплати пенсій, допомоги на поховання та інших виплат, які згідно із законодавством здійснюються за рахунок коштів Пенсійного фонду України та інших джерел, визначених законодавством, що і є соціальним захистом населення, у тому числі і сільського населення.

Визначено основні важелі негативного впливу на бюджет Пенсійного фонду:

- економічна залежність видатків споживання від отриманих доходів та внутрішнього валового продукту (ВВП);
- недоотримання страхових внесків застрахованих осіб та страхувальників;
- тінізація економіки й зарплат;
- скорочення як застрахованих осіб, так і страхувальників;
- відсутність нових фінансових інструментів, які могли б розвинути ринки капіталу України.

Вирішення даних проблем в комплексі та збільшення кількості робочих місць, може забезпечити бездефіцитність бюджету Пенсійного фонду, сприятиме зміні співвідношення працюючих і непрацюючих громадян та запровадженню другого рівня пенсійної системи, а головне належному соціальному захисту населення України.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Ольга Марчук. Пенсійна реформа: продовжити не можна скасувати / Ольга Марчук. [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://n-auditor.com.ua/uk/component/na_archive/256?view=material.
2. Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування / Верховна Рада України; Закон від 09.07.2003 № 1058-IV. [Електронний ресурс] : – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1058-15>.

3. Про результати аналізу формування та виконання бюджету Пенсійного фонду України / Рахункова палата України, офіційний сайт [Електронний ресурс] : – Режим доступу: <http://www.ac-rada.gov.ua/control/main/uk/publish/article/16727325>.

4. Про затвердження бюджету Пенсійного фонду України на 2008 рік / Кабінет Міністрів України; Постанова, Бюджет від 30.01.2008 № 30. [Електронний ресурс] : – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/30-2008-p>.

5. Про затвердження бюджету Пенсійного фонду України на 2009 рік / Кабінет Міністрів України; Постанова, Бюджет від 11.03.2009 № 235. [Електронний ресурс] : – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/235-2009-p>.

6. Про затвердження бюджету Пенсійного фонду України на 2010 рік / Кабінет Міністрів України; Постанова, Бюджет від 21.07.2010 № 626. [Електронний ресурс] : – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/626-2010-p>.

7. Про затвердження бюджету Пенсійного фонду України на 2011 рік / Кабінет Міністрів України; Постанова, Бюджет від 09.06.2011 № 643. [Електронний ресурс] : – Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/643-2011-p>.

8. Про затвердження бюджету Пенсійного фонду України на 2012 рік / Кабінет Міністрів України; Постанова, Бюджет від 08.02.2012 № 69. [Електронний ресурс] : – Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/69-2012-p>.

9. Про затвердження бюджету Пенсійного фонду України на 2013 рік / Кабінет Міністрів України; Постанова, Бюджет від 11.02.2013 № 101. [Електронний ресурс] : – Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/101-2013-p>.

10. Про затвердження бюджету Пенсійного фонду України на 2014 рік / Кабінет Міністрів України; Постанова, Бюджет від 25.06.2014 № 202. [Електронний ресурс] : – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/202-2014-p>.

11. Про затвердження бюджету Пенсійного фонду України на 2015 рік / Кабінет Міністрів України; Постанова, Бюджет від 25.02.2015 № 67». [Електронний ресурс] : – Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/67-2015-p>.

12. Е.Лібанова «Потрібно стимулювати економію» // Е.Лібанова: газета «Дзеркало тижня», № 10 (206), 21-27 березня 2015 року.

13. Основні тенденції на ринку праці [Електронний ресурс]. – К. : Державна служба статистики України. – Режим доступу : <http://www.dcz.gov.ua/statdatacatalog/document?id=350794>

14. «Ризики, загрози, пріоритети та наслідки реформування пенсійної системи України». [Електронний ресурс] – за даними круглого столу в Національному інституті стратегічних досліджень – Режим доступу: <http://www.niss.gov.ua/articles/834/>.

15. Семко Т.В. Вплив тонізації національної економіки на добробут населення України / Т.В.Семко, А.І. Ілющечкіна [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.rusnauka.com/14_NPRT_2011/Economics/16_86060.doc.htm.

16. Базилевич В.Д.: Підручник / В.Д.Базилевич, К.С. Баластрик, Л.О. Баластрик За ред. В.Д. Базилевича.– К.: Знання, 2008.– 703 с.

17. А.А. Чухно Основи економічної теорії: Підручник / А.А. Чухно, П.С. Єщенко, Г.Н. Климко та ін.; За ред. А.А. Чухна. – К.: Вища шк., 2001. – 606 с.

18. Кузьменко В.В. Зарубіжний досвід визначення частки оплати праці у ВВП та собівартості праці / В.В. Кузьменко – Вісник Хмельницького національного університету, 2009, № 5, Т. 2.

19. Сторощук М.І., Лютік О.М., наук. кер. – Петрук О.Ф. Зарубіжний досвід розвитку пенсійного забезпечення та можливості його використання для вдосконалення пенсійної системи в Україні. [Електронний ресурс] : – Режим доступу: http://www.rusnauka.com/5_SWMN_2012/Economics/3_100747.doc.htm.

20. Краулі Дж. Круглий стіл. Про реформування національної системи пенсійного забезпечення в контексті економічної кризи та запровадження другого рівня пенсійної системи. / Дж. Краулі USAID «Розвиток ринків капіталу» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.capitalmarkets.kiev.ua/structure/news_ua.php.

21. Про заходи щодо законодавчого забезпечення реформування пенсійної системи / Верховна Рада України; Закон від 08.07.2011 № 3668-VI. [Електронний ресурс] : – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/3668-17>.

22. Максимова Т.С. Вплив пенсійної реформи на скорочення дефіциту бюджету Пенсійного фонду України / Т.С. Максимова, Т.Г. Біншовська // Вісник Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля № 16(205) 2013.

ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ЛІКУВАЛЬНО-ОЗДОРОВЧОГО ТУРИЗМУ В ЗАПОРІЗЬКІЙ ОБЛАСТІ PROBLEMS AND PROSPECTS OF MEDICAL AND HEALTH TOUR-ISM IN ZAPORIZHIA REGION

УДК 338.486.5

Згурський Ю.Д.
студент
Національний університет харчових технологій

Розметова О.Г.
к. держ. упр.,
доцент кафедри туристичного та готельного бізнесу
Національний університет харчових технологій

У статті наведено основні підходи до розвитку лікувально-оздоровчого туризму на прикладі Запорізької області. Проаналізовано сучасний стан розвитку рекреаційної інфраструктури області. Визначено вплив лікувально-оздоровчого туризму на економіку досліджуваної області. Розглянуто основні проблемні моменти та шляхи можливого вирішення існуючих проблем.

Ключові слова: лікувально-оздоровчий туризм, інфраструктура, курортно-рекреаційні послуги.

В статье приведены основные подходы к развитию лечебно-оздоровительного туризма на примере Запорожской области. Проанализировано современное состояние развития рекреационной инфраструктуры области. Определено влияние лечебно-оздо-

ровительного туризма на экономику исследуемой области. Рассмотрены основные проблемные моменты и пути возможного решения существующих проблем.

Ключевые слова: лечебно-оздоровительный туризм, инфраструктура, курортно-рекреационные услуги.

This article describes the main approaches to the development of health tourism on the example of Zaporizhia region. Analyzed the current state of the recreational infrastructure. Defined the influence medical and health tourism on the economy of the researched area. The main problem and possible solution to existing problems pointed out in this article.

Key words: health tourism, infrastructure, resort and recreation services.

Постанова проблеми та її зв'язок із важливими науковими та практичними завданнями. Туризм є однією із провідних і найбільш динамічних галузей економіки, завдяки швидким темпам його розвитку туризм визнано економічним феноменом сторіччя. У багатьох країнах туризм відіграє значну роль у формуванні валового внутрішнього продукту, активізації зовнішньоторговельного балансу, створенні додаткових робочих місць і забезпечення зайнятості населення. Туризм впливає на такі ключові галузі економіки, як транспорт і зв'язок, будівництво, сільське господарство, виробництво товарів народного споживання й інші, тобто є своєрідним стабілізатором соціально-економічного розвитку. У свою чергу, на розвиток туризму впливають різні фактори: демографічні,

природно-географічні, соціально-економічні, історичні, релігійні й політико-правові.

Особливу увагу слід приділити лікувально-оздоровчому туризму в контексті прагнення людей до здорового способу життя, а також погіршення екологічного стану та збільшення захворюваності населення в Україні та світі. Тому дослідження особливостей лікувально-оздоровчого туризму та можливостей його розвитку в Україні є актуальним.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання організації лікувально-оздоровчого туризму та його місця у системі туристичної індустрії розкрито у працях зарубіжних та вітчизняних учених: І. С. Барчукова, В. С. Бовкуна, К. Д. Бокова, М. О. Бокової, О. М. Ветитнєва, М. В. Вачевського, А. А. Геги, Б. І. Аксентійчука, С. В. Івасівки,